

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA EKOLOGIK DUNYOQARASHINI
TARBIYALASHDA KONSEPTUAL TAMOYILLARDAN FOYDALANISHNI
TAKOMILLASHTIRISH**

D.A.Suyunov

Termiz davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim kafedrası dotsenti. p.f.b.f.d (PhD)

Z.I.Axmedova

Termiz davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya. Maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilar ongida tabiatni sevish tushunchasini shakllantirish, tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilar atrof muhitni asrab-avaylash imkoniyatlarini aniqlash, o'quvchilarda ekologik tafakkurni takomillashtirish, o'quvchilarning faktlarni tahlil qilishlari hamda tabiiy fanlarga oid muammolarni o'rganuvchi turli o'quv fanlariga oid bilimlar uzviyligini zamonaviy ta'lim texnologiyalari bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: tabiiy fanlar, maktab, ta'lim, shakl, metod, foydalanish, meros, manba, ekologik dunyoqarash, o'qitish, tarbiya, munosabat, tushuntirish, o'qituvchi, boshlang'ich sinf.

Tabiiy fanlarni o'qitishda yuqori darajadagi kasbiy pedagogik tayyorgarligi ekologik bilimlarni va atrof-muhitni o'zlashtirish uchun kamroq vaqt talab etadi, kasbiy makonni kengaytiruvchi vektor sifatida muhitni muhofaza qilish bo'yicha harakatlar ko'nikmalarini shakllantirishni ta'minlaydigan atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarning o'ziga xos konsepsiyasini ishlab chiqish faoliyati bo'lib hisoblanadi.

Ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi bosqichining o'ziga xosligi jamiyatning keyingi rivojlanishini ta'minlashning murakkab muammolarini hal qilishda inson, uning aql-zakovati, ma'naviy-axloqiy rivojlanishining rolini sezilarli darajada oshirishdan iborat.

Ijtimoiy rivojlanish uchun malakali mutaxassislar ko'plab vakolatlarga ega bo'lishi kerak, jumladan:

- Ijtimoiy-siyosiy, hayotiy masalalarni muhokama qilish va qabul qilishda ishtirok etish imkonini beradi qarorlar; demokratik institutlarni rivojlantirish;
- Axborot, yangi texnologiyalarni o'zlashtirishga hissa qo'shish, ularning samaradorligini tahlil qilish va baholash;
- Ta'lim, shaxsiy hayot davomida o'z-o'zini tarbiyalash istagini rag'batlantirish;

- Kommunikativ, muloqotga bo‘lgan ehtiyojni aniqlash, atrofdagi odamlar bilan muloqot qilish, ularning intilishlari, qiziqishlari, ehtiyojlarini tushunish ko‘nikmalarini shakllantirish;

Ekologik dunyoqarash jamiyatda o‘rnatilgan xulq-atvor normalari va qoidalarini, aloqa sohasidagi madaniy qadriyatlarni o‘zlashtirish zarurligini belgilaydigan ta’lim bo‘lib xizmat qiladi. Bu ta’limning ta’lim bilan chambarchas bog‘liqligidan dalolat beradi, chunki ta’lim va tarbiya jarayonlarining birligigina shaxsning rivojlanishi va takomillashishini ta’minlaydi. O‘qituvchining ekologiya sohasidagi yuqori malakasi nafaqat maxsus bilimlarning, balki ta’limning ham tegishli darajasi bilan bog‘liq. Biz ekologik ta’limni “Ma’naviy-axloqiy rivojlanishning maxsus tashkil etilgan maqsadli jarayoni deb hisoblaymiz, bo‘lajak o‘qituvchining ekologiya sohasida kasbiy tayyorgarligi muhim tarkibiy komponent universitetdagi o‘quv jarayoni. Ekologik samaradorlik psixologik-pedagogik majmua bilan belgilanadigan omillar”.

Tadqiqot mavzusi bo‘yicha ilmiy va ilmiy uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki: tashkil etish zarurati ekologiya sohasida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi darajasini oshirishga qaratilgan o‘quv jarayonida teskari aloqadan foydalanish. Ushbu muammoni hal qilish uchun biz ekologik ta’lim samaradorligi ko‘rsatkichlarini ishlab chiqdik, ulardan foydalanish bizga aniqlash imkonini beradi o‘quv jarayonini tashkil etishning vositalari, usullari va uslubiy texnikasi, shakllari majmuasidan foydalanishning maqsadga muvofiqligi; pedagogik sharoitlar, ishlashga ta’sir qiladi o‘qituvchilar va bo‘lajak o‘qituvchilarning ma’lum bir yo‘nalishdagi faoliyati.

Pedagogika oliy o‘quv yurti bo‘lajak o‘qituvchilarining ekologik tarbiyasi samaradorligini belgilovchi omillar quyidagilardir:

Tadqiqot mavzusi bo‘yicha ilmiy va ilmiy uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadi tashkil etish zarurati ekologiya sohasida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi darajasini oshirishga qaratilgan o‘quv jarayonida teskari aloqadan foydalanish. Ushbu muammoni hal qilish uchun biz ekologik ta’lim samaradorligi ko‘rsatkichlarini ishlab chiqdik, ulardan foydalanish bizga aniqlash imkonini beradi, vositalar, usullar va metodik usullar to‘plamidan foydalanishning maqsadga muvofiqligi;

O‘quv jarayonini tashkil etish shakllari; ishlashga ta’sir qiluvchi pedagogik sharoitlar o‘qituvchilar va bo‘lajak o‘qituvchilarning ma’lum bir yo‘nalishdagi faoliyati.

Bugungi kunda ekologiya, tabiatdan foydalanish, atrof-muhit muhofazasi va barqaror taraqqiyot sohasidagi ta’lim-tarbiya nafaqat O‘zbekistonda, balki jahonda ustuvor masalalardan biriga aylangan. Ekologiya, tabiatdan foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari alohida maqsad - mazmunga ega bo‘lib, ekologiya -

tabiatdan foydalanish atrof-muhit muhofazasining nazariy asosi hisoblanadi. Bu uchta mushtarak tushuncha ekologik xavfsizlikni, ya'ni odam va tirik mavjudotlar hayotining ekologik himoyasini ta'minlashga xizmat qiladi hamda bu boradagi ta'lim-tarbiya mazmunida o'z ifodasini topadi.

Amaldagi ko'rsatkichlar dinamikasini tavsiflovchi olingan ma'lumotlarni taqqoslash natijasida pedagogik o'quv jarayonini o'tkazish jarayonida nazorat va tajriba-sinov guruhlar bo'lajak o'qituvchilari o'rtasida ekologik ta'lim darajalari aniqlandi.

Ko'rsatkichlarning informatsionligi bo'lajak o'qituvchilarga ruxsat berildi olingan ma'lumotlarni qayta ko'rib chiqish va ekologik ta'lim ko'rsatkichlarini yaxshilash bo'yicha keyingi ishlarni amalga oshirish zarurligini anglash.

Pedagogika universiteti bo'lajak o'qituvchilarining ekologik ta'limi bo'lajak o'qituvchining uning holati uchun shaxsiy javobgarligini anglash asosida atrofdagi tabiat bilan uyg'un munosabatlarga erishishdan iborat bo'lgan maqsadni amalga oshirishga qaratilgan, shuningdek, vazifalar majmuasi:

Amaliy ekologik faoliyat motivlari - ekologik ta'limning ahamiyatini tushunish uchun asos muhim komponent sifatida kasbiy ta'lim;

Bashoratli natijalar kasbiy va pedagogik ekologik tayyorgarlik jarayonida ekologik ta'lim va boshqalaralar.

Ekologik ta'lim mazmuni tabiatning holati to'g'risida yangi ma'lumotlarni o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyojni yaratishga qaratilgan vositalar va usullardan foydalanishni o'z ichiga oladi; pedagogik ta'sir subyektining atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri harakterini o'zgartirish usullari; tabiatdagi faoliyat va xatti-harakatlarni nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirish;

Uning holati uchun shaxsiy javobgarlikni tarbiyalash usullaridan foydalanish; - tabiatni tiklash texnologiyalari bilan tanishishning asosiy vositalar ekologik ta'lim tabiatning ma'naviy va moddiy qadriyatlaridir. Ma'naviy ta'sirlar ijobiydir, tabiat rasmlari go'zalligi bilan mukammallashtirilgan insonning psixo-emotsional va jismoniy holati;

Havo tozaligining shifobaxsh ta'siri, ulardan oqilona foydalanish bilan ultrabinafsha nurlar va boshqalaralar.

Moddiy narsalarga manzarali va dorivor o'simliklarni o'z ichiga oladi; tabiatning turli mevalari; inson bir qismi bo'lgan, xilma-xilligi uning mohiyatini boyitib turuvchi hayvonot dunyosi va hakoza. Ekologik ta'lim usullari orasida etakchi o'rinni egallaydi: atrof-muhit bilan aloqa tabiatning asosiy sifatlaridir.

Demak, tabiatning aniqlanishi insonning atrof-muhit bilan birligining o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liqligi; sifatini belgilovchi tabiatning rivojlanish

qonuniyatlarini tushuntirish tabiatning ajralmas, organik qismi bo‘lgan odamlarning hayoti; ishonirish usullaridir.

ADABIYOTLAR

1. Suyunov, D. A. (2022). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tafakkurni shakllantirish vositalari. Science and innovation. International scientific journal, (5-P), 43-47.
2. Suyunov, D. A. (2024). Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarda tabiiy fanlarni o‘qitishda tabiatga nisbatan ijobiy muhitni shakllantirish. Inter education & global study, (8), 349-354.
3. Suyunov D.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarda matematika fanini o‘qitishda aqliy tafakkurini shakllantirishda mental arifmetikaning o‘rni. “Boshlang‘ich ta‘lim: samarali ta‘lim amaliyoti, muammolari, istiqbollari”., mavzusida Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. 17-18-may 2024-yil. II qism
4. Kurbanov Sh., Seytxalilov E. Natsionalnaya model i programma po podgotovke kadrov dostijenie i rezultat nezavisimosti Uzbekistana. - T., 1998
5. Pedagogika tarixidan xrestomatiya. (Tuzuvchi O.Hasanboeva). - T., 1993
6. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. O‘quv qo‘llanma. - T., 2010
7. G‘aybullayev N. va boshqalar. Pedagogika. O‘quv qo‘llanma. - T., 2005
8. Suyunov D.A. Improving the use of the heritage of central asian thinkers in forming ecological thinking in primary school students. Web of Scientist: International Scientific Research Journal ISSN: 2776-0979 Impact Factor: 7.565 volume 3, issue 3, March - 2022 -P.159-165.